

TRABLUSGARP SAVAŞINDA OSMANLI DEVLETİ VE İTALYA TARAFINDAN SAVAŞ KAÇAĞI İLAN EDİLEN MADDELER VE DENİZLERDE KARŞILIKLI EL KOYMALAR

Mehmet Temel*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya, 1911-1912 yıllarındaki Trablusgarp Savaşı'nda silah, mühimmat ve imal edilmeksizin kara ve deniz silahlanmasına hizmet eden maddeleri savaş kaçağı ilan etmişler ve bu maddeleri taşıyan düşman veya tarafsız ülke gemilerine el koymuşlardır. Denizlerdeki el koymaların yasalara uygunluğu ve el konulan gemiler ve yükleri hakkında hüküm ve karar vermek üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda Deniz Ganimetleri Mahkemeleri kurulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Trablusgarp Savaşı, Lahey Sözleşmeleri, 1909 Londra Beyannamesi, Deniz Ganimetleri Mahkemesi, Norddeutsche Allegemeine Zeitung.*

Abstract

The materials, which have been declared illegal by both Ottoman Empire and Italy during the Tripoli War and the reciprocal seizures at sea

During the Tripoli War between 1911 and 1912, Ottoman Empire and Italy declared that the weapons military supplies and the materials serving to the armament at the sea and on land by both sides would be accepted as illegal. Therefore, they seized upon the enemy and the neutral country ships carrying these materials. The Ottoman Empire established the Sea Booty Courts in order to supervise the legality of these seizures and to judge and to decide about the seized ships and their goods.

Key Words: *Tripoli War, La Hague Agreements, London Declaration of 1909, Sea Booty Courts, Norddeutsche Allegemeine Zeitung.*

Giriş

XX. yüzyılın başlarına kadar dünyanın yaklaşık % 80'i, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Hollanda ve Belçika gibi devletler tarafından sömürgeleştirildiğinden,

* Yrd.Doç.Dr., Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Mehmet Temel

iç siyasal birlik sorunları nedeniyle sömürgecilik yarışına geç katılan İtalya'ya, sadece Trablusgarp eyaleti ve Habeşistan bölgeleri kalmıştı¹.

Trablusgarp'la, Fransa'nın Tunus'a yerleştiği 1881 yılından itibaren ilgilenen İtalya, 1900 ve 1902 yıllarında Fransa ile yaptığı anlaşmalarla, bu ülkenin Fas'ı ele geçirmesine karşılık kendisinin de Trablusgarp'ı almasını kabul ettirmiştir. Avusturya'nın 1908 Ekim'inde Bosna-Hersek'i ilhak etmesi üzerine bu ülkenin Balkanlarda yayılmasını Rusya'nın desteği ile önleyebilmek için Boğazların Rus gemilerine açılmasını desteklemiş, 24 Ekim 1909 tarihinde bu ülke ile imzaladığı Racconigi Anlaşması'yla Trablusgarp üzerindeki çıkarlarını Rusya'ya da kabul ettirmiştir². Bu anlaşmanın, kendisini Üçlü İtilâf Bloğu'na yaklaştırmasından hoşnut olan İngiltere'nin de desteğini sağlayan İtalya, 29 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir³.

Tüm savaşlarda olduğu gibi bu savaşın cephe gerisinde de ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşanmış, can kayıplarının yanı sıra binlerce insan, doğup büyüdüklere vatanlarından ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Trablusgarp ve Balkan savaşlarının devlete maliyeti 30 milyon Osmanlı Lirasını bulmuş, 1910-1911 döneminde 6.81 milyon Osmanlı Lirası olan hazine açığı, 1911-1912 döneminde 22.64 milyon Osmanlı Lirasına ulaşmıştır⁴. Savaşın, kara ve deniz ulaşımındaki güvenliği tehdit etmesi, yalnız savaşan ülkelerin değil, tarafsız ülkelerin de ticaret hacmini olumsuz etkilemiştir. Örneğin Trablusgarp Savaşı'nda Boğazların bir süre mayınlı kalması nedeniyle İngiltere ve Rusya arasındaki tahıl ticareti engellenince, bu iki ülke Osmanlı Devleti'ne tepki göstermişlerdir⁵.

Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler

Bu savaşta ulusal ve uluslar arası ticareti engelleyen uygulamalardan birisi de, İtalya ve Osmanlı Devleti'nin, bazı malları savaş kaçağı kapsamına alarak bu malları taşıyan düşman veya tarafsız ülke gemilerine mallarıyla birlikte el koymasıdır. El koyma uygulaması sadece denizlerle sınırlı kalmamış, iki devlet zaman zaman birbirlerinin karadaki mallarına da haciz veya el koymuşlardır. 1909 tarihli Londra Beyannamesi'nin 22. ve 34. maddeleri arasındaki maddeler, savaş kaçağı kabul edilen ve edilmeyen maddeleri tereddüde yer vermeyecek şekilde belirlemiş ise de her iki devlet, beyannameyi henüz onaylamadıklarını gerekçe göstererek ya savaş kaçağı kapsamına girmeyen maddeleri savaş kaçağı maddeler listesine almışlar, ya da düşman veya tarafsız ülkeye savaş kaçağı sayılmayan malları taşıyan deniz araçlarına el koymuşlardır.

¹ Ateş 1989, 357-359.

² Armaoğlu 1997, 630-634.

³ Trablusgarp Savaşı için bkz. Bayur 1983, 70-98; Şıvgın 1989; Armaoğlu 1997, 629-643.

⁴ Eldem 1994, 14.

⁵ Bosworth 1999, 71.

Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya

Beyannameye göre savaş kaçağı kabul edilen maddeler üç sınıfa ayrılmıştır.

1. sınıf: Sadece savaşta kullanılıp, kesinlikle savaş kaçağı kabul edilenler,
2. sınıf: Savaş ihtiyaçlarına yaramakla birlikte barış durumunda da kullanılabilen fakat savaş kaçağı sayılması ihbar ve bildirim gerektirenler,
- 3.sınıf: Kesinlikle savaş kaçağı kapsamında olmayanlar (bu maddeler beyannamenin 28. ve 29 maddelerinde açıklanmıştır)⁶.

Hangi maddelerin savaş kaçağı sayılıp sayılmadığı hem her iki devlet tarafından zaman zaman yayınlanan beyannamelerle duyurulmuş, hem de tarafsız ülkelerin, kaçak kapsamına alınan maddelerin neler olduğunun bildirilmesini isteyen takrirlerine verilen cevaplarda belirtilmiştir.

İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra gazetelerde yayınladığı resmi beyanlarda top, tüfek, karabina, revolver, piştov, tabanca, kılıç, üstte taşınabilen tüm ateşli silah, savaş mühimmatı ve askeri araç-gereç, işlenmeye muhtaç olmaksızın doğrudan kara veya deniz silahlanmasına hizmet edebilecek maden kömürü, petrolden elde edilen baküre gibi şeyleri savaş kaçağı ilan etmiştir⁷. Norddeutsche Allegemeine Zeitung Gazetesi'nde de yiyeceklerle, her çeşit küçük deniz binek araçları, telgraf araç ve gereçleri ve odun türü yakacak maddelerinin savaş kaçağı maddeler listesinde olmadığını duyurmuştur. Küçük deniz binek araçlarından kastedilen, balık avcılığına yarayan ve sahillerde küçük seferlerde kullanılan deniz araçları ile kayık ve mavnadır. Bunlara ancak, abluka hattını geçmeye çalıştıkları, savaş kaçağı madde taşıdıkları, düşmana karşı koymada buldukları, veya teftiş ve kontrole fiilen direndikleri takdirde el konulabilecektir⁸. Dersaadet'teki Alman Elçiliği, 16 Ekim 1911 tarih ve 2967 no'lu takrirle İtalya Krallığı'nın savaş kaçağı maddelerle ilgili beyanatının, savaş esnasında el koyma ve ganimet hakkına ilişkin talimatının ve ganimet komisyonunun oluşum şekli ve görevlerine dair emirnamelerinin birer suretini Hariciye Nezareti'ne göndermiştir⁹.

Osmanlı Hükümeti de, 1911 yılı Eylül ayı sonu ile 11 ve 31 Ekim tarihlerinde yayınladığı beyannamelerde, İtalya tarafından savaş kaçağı ilan edilen maddelerin yanı sıra kereste (sonradan listeye dahil edilmiştir), odun, hububat unu, saman, mevaşi hayvan (koyun, keçi, inek, öküz), et, konserve et, peksimet, her çeşit konserve, havan,

⁶ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), *HR.HMŞ.İŞO (Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası)*, Dos. 20, no. 6-1, Lef.1.

⁷ BOA, *a.g.b (adı geçen belge)*, Lef.10.

⁸ İkinci Lahey Konferansı Sözleşmelerinin, deniz muharebelerinde zabt hakkı ve ganimetin kullanılması ile ilgili üçüncü maddesinde bu konuda şöyle denilmektedir. "Sahilde balık avı ile meşgul olan veya yerel küçük taşımacılıkta kullanılan deniz binek araçları ile bunların takımları, araç-gereçleri ve yükleri zapt edilemez. Ancak bunlar, düşmanlığa katıldıkları takdirde bu haklarını kaybederler. Âkit devletler bunların barışçı tutumlarını korumayı, askeri amaçlarla kullanmamayı taahhüt ederler". BOA, *a.g.b*, Lef.32.

⁹ BOA, *a.g.b*, Lef.32.

Mehmet Temel

humbara, kurşun, çakmak taşı, fitil, barut, güherçile, petrol ürünleri, kükürt, Ereğli maden kömürü, mızrak, zift, katran, demiryolu yapımında kullanılan travers, her çeşit makina yağı, seyir araç-gereçleri, ham gaz, su dubaları, at eğeri, gem ve savaş zahîresini savaş kaçağı ilan ederek bu maddelerin düşman veya tarafsız ülkelere ihracını yasaklamış, bunları İtalya'ya nakleden gemilere de el koyacağını duyurmuştur¹⁰.

Beyannamelerin duyurulmasının hemen ardından harekete geçen hükümet, Boğazlardan geçmek isteyen İtalyan bandıralı ticaret gemileriyle, İtalya'ya savaş kaçağı maddeleri taşıyan tarafsız bandıralı gemiler ve yüklerine el koyup gözetim altına almaya başlamıştır. Ekim ayı içerisinde Kont Dredental adlı Avusturyalı bir tüccarın sorunla karşılaşması üzerine Viyana Elçiliği'ne, değer, ağırlık, hacim ve navlun itibarıyla savaş kaçağı sayılan yüklere, geminin istiaab haddinin yarısını aşması durumunda el konulacağını bildirmiştir¹¹. İbrail Şehbenderliği'nin 10 Ekim 1911 tarihli tahriratına verilen cevapta da, buğday ve unun savaş kaçağı kabul edildiği, zahirenin de yakında listeye dahil edileceği bildirilmiştir¹².

Avusturya Hükümeti'nin, 9 Ekim'de gönderdiği muhturada da, Fiyume'de bulunan Unfaric Horant Andotri adlı şirketin, Macar Seyr-ü Sefer Kumpanyası'ndan kiraladığı Zusi Gemisi'yle İtalya'nın Livorina şehrine götürmekte olduğu keresteye İstanbul Boğazı'nda el konulduğu bildirilmiş, tarafsız bir ülkeye ait ve savaş kaçağı kapsamında olmayan yükün ve geminin serbest bırakılması istenmiştir. Araştırma sonunda geminin tarafsız ülke sancağını taşıdığı anlaşılnca, kerestenin de henüz savaş kaçağı maddeler cetveline alınmadığı göz önünde bulundurularak geminin yüküyle birlikte serbest bırakılmasına karar verilmiştir¹³.

Kalas'ta ikamet eden Alman uyruklu Şivap biraderlere ait mısır ve baklayı Almanya'ya götüren İtalyan bandıralı Eylari vapuruna da el konulunca, Alman Hükümeti bir takrir göndererek vapurun serbest bırakılmasını istemiştir. Hukuk Müşavirliği, vapurun düşman ülkeye ait olmasına rağmen taşıdığı yükün henüz savaş kaçağı kapsamına alınmadığı, hububat ve zahirenin hükümet tarafından kaçak kapsamına alınacağı ilan edilse de bunun öncekileri kapsayamayacağı gerekçesiyle ve İtalyan gemisinden mısır ve bakla yükünü İtalya'ya götürmeyeceğine ilişkin teminat alınması koşuluyla serbest bırakılabileceğini, ancak bir karar alma yetkisinin Deniz Ganimetleri Mahkemesi'nde olduğunu bildirmiştir¹⁴.

Ekim ayı içerisinde Dedeağaç'taki İtalyan balıkçılara ait kayık ve eşyalarla, Tophane'de Boğazkesen'de ikamet eden İtalyan uyruklu Mösyö Bilardo'nun tasarrufunda bulunan İtalya Kumpanyası'na ait dört mavna, bir salapurya ve bir ardiya

¹⁰ BOA, a.g.b, Lef.13, 32, 35, 42; BOA, a.g.dos (adı geçen dosya), no. 6-2, Lef.2, 19, 20.

¹¹ BOA, a.g.dos, no. 6-1, Lef.4,15.

¹² BOA, a.g.b, Lef.5.

¹³ BOA, a.g.b, Lef.6.

¹⁴ BOA, a.g.b, Lef.7.

Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya

dubasına, Liman Dairesi müsadere memurları Yüzbaşı Zihni, Mülâzım Selahaddin, Liman Müfettişi Derviş ve Liman Çavuşu Ahmet tarafından 22 Ekim 1911 tarihinde el konulmuştur¹⁵. Hariciye Nezareti, Edirne Valiliği'ne gönderdiği 12 Kasım 1911 tarihli tahriratta, balıkçıların eşyalarının konulduğu evin sahibinin uyruğunun araştırılmasını, Deniz Ganimetleri Mahkemesi'nden ilâm gönderilmeden el konulan malzemelere ganimet işlemi uygulanmamasını istemiştir¹⁶.

Bilardo'ya ait deniz araçlarında bulunan eşyalar sayıldıktan sonra tutanaklara geçirilmiş ve mühürlenmiştir. Ele geçirilen eşyalar şunlardır:

Ardiya Dubası'nın Güvertesinde Bulunan Eşyalar:

Baş ve kış palamaları
1 adet demir
4 adet büyük buğday bakracı.

Albert Adlı Mavnada Bulunan Eşyalar:

2 adet kanca gönderi
2 adet kürek
Baş ve kış palamaları
Tahta ve halat usturmaça
Dümenle beraber yeke
1 adet bel gergisi
1 adet sintine tulumbası
13 adet balya
1 büyük ve 2 küçük sandık

Viktorya, İtalya ve Eugenio adlı mavnalarla, Matild adlı Salapurya'da Bulunan Eşyalar:

2'şer adet kanca gönderi
2'şer adet kürek
Baş ve kış palamaları
Halat ve tahta usturmaça
Dümenle beraber yeke
1'er adet bel gergisi
1'er adet sintine tulumbası¹⁷.

Savaş kaçağı sayılan madde çeşidinin fazla olması ve el koyma işlemlerinin artması tarafsız ülkelerin şikâyetine neden olunca Meclis-i Vükelâ, hem devletin sevkîyat ve ihracatını aksatmamak, hem de yabancı devletler tarafından açıklanan dostluk nişanelerini zedelememek gerekçesiyle yiyecek, hububat (İtalyan silahlı

¹⁵ BOA, *a.g.dos*, no. 6-2, Lef.3.

¹⁶ BOA, *a.g.dos*, no. 6-1, Lef.25.

¹⁷ BOA, *a.g.dos*, no. 6-2, Lef.3.

Mehmet Temel

kuvvetlerine ve resmi dairelerine verilmemek koşuluyla), kereste, odun, zift, katran, bazı madenler, travers (İtalya'ya sevk edilmemek koşuluyla), makine yağı, seyir malzemesi, ham gaz ve su dubalarının tarafsız ülkelerin limanlarına sevklerini serbest bırakmıştır¹⁸. Bu gelişme üzerine, Sırbistan'dan Selanik yoluyla Trablusgarp' taki İtalya askerine yapılacak et sevkiyatına izin verilmiştir¹⁹. Avusturya Macaristan Elçiliği'nin 4 Nisan 1912 tarihinde gönderdiği savaş kaçağı sayılan maddelerle, imale gerek kalmaksızın doğrudan doğruya kara ve deniz silahlanmasına hizmet edecek maddelerin neler olduğunun yorumuna açık kalmayacak şekilde bildirilmesini isteyen 51/1029 numaralı takririne de cevap olarak Meclis-i Vükelâ'nın yukarıdaki kararı gönderilmiştir²⁰. Ereğli maden kömürünün tarafsız ülkelere ihracının serbest bırakılmasında da, dışarıdan kömür ithalatının mümkün olmaması nedeniyle, Şirket-i Hayriye Müdürlüğü'nün on günlük stoğun tükenmesinin ardından vapurlarının çalışmama tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını bildirmesi etkili olmuştur²¹.

Hükümet, ihracını serbest bıraktığı malların limanlardan ihraç edilmesinden sonra, yolda rotanın değiştirilerek düşman devlete veya ihraç yasağı uygulanan ülkelere gönderilmesini önlemek için de caydırıcı bazı önlemler almıştır. Bu önlemler şunlardır:

Gümrüklerde, söz konusu maddelerin tarafsız limanlara sevk edileceğine ilişkin “depozito olarak iade edilmediğinde eşyanın fiyatını fahiş bir düzeye çıkaracak miktarda” kefalet akçesinden oluşan teminat alınacaktır. Uygun bir süre zarfında geminin veya yükün sahibi, malı teslim edeceği tarafsız ülkenin gümrüğünden ve mahalli Osmanlı şebhenderinin araştırmasından sonra alacağı onaylı beyannamelerle, malları ihraç ettiğine ve gümrük vergilerini ödediğine ilişkin belgeleri gösterip kanıtladıktan sonra ödediği teminatı geri alabilecektir. Buğdayın İtalyan silahlı kuvvetleriyle, resmi dairelere ulaşmasının engellenmesi için de, yük sahibinin mensup olduğu devletin İstanbul'daki konsülosu, Dersaadet Liman Başkanlığı'na yükün silahlı kuvvetlere, resmi dairelere ve müstahkem mevkilere (Napoli, Tarent, Bari Brindizi, Ancona, Castella, Catania, Sirakoza, Civitavecchia Limanları) tahsis olunmadığını yazı ile beyan edecektir. Osmanlı tüccarları da bu mevkilere buğday sevk etmeyeceklerine ilişkin evrâk-ı müsbite (kanıtlayıcı belge) göstereceklerdir. Karadeniz dışındaki limanlardan sevk edilecek buğdaylar savaş kaçağı kapsamında kalmaya devam edecektir²².

Deniz Ganimetleri Mahkemelerinin Kuruluşu

Savaş kaçağı kapsamına giren maddeleri taşıdıkları için el konulan İtalyan ve tarafsız devletlere ait gemilerle yükleri hakkında nasıl işlem yapılması gerektiği ve

¹⁸ BOA, *a.g.b.*, Lef.2, 20 ; BOA, *a.g.dos.*, no.6-1, Lef.13, 32.

¹⁹ BOA, *a.g.dos.*, no. 6-2, Lef.20.

²⁰ BOA, *a.g.dos.*, no. 6-1, Lef.42.

²¹ BOA, *a.g.dos.*, no. 6-2, Lef.2.

²² BOA, *a.g.dos.*, no. 6-1, Lef.13.

Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya

tarafsız tüccar gemilerinin uymak zorunda oldukları kuralları ihlal edip etmediklerinin nasıl denetlenebileceğine ilişkin belirsizlikler, Deniz Ganimetleri Mahkemeleri'nin kuruluş sürecini hızlandırmıştır.

Bahriye Nezareti, 1 Ekim 1911 tarihinde Bâb-ı Âlî Hukuk Müşavirliği'ne gönderdiği 27 numaralı tezkerede, Deniz Ganimetleri Mahkemeleri'nin kurulamamış olması nedeniyle gemilere ve yüklerine el konulduktan sonra haklarında herhangi bir işlem yapılamadığını bildirmiş ve ilgili mahkemelerin bir an önce kurulmasını istemiştir²³. Dahiliye Nezareti de, 31 Ekim 1911 tarihinde müşavirliğe gönderdiği tezkerede, tarafsızlara ait tüccar gemilerinin, uymak zorunda oldukları kural ve kayıtları ihlal edip etmediklerinin ve savaş kaçağı madde taşıyıp taşımadıklarının araştırılması için kontrol edilmeleri gerektiğini, devletler hukukuna uygun olan bu kontrolün nasıl yapılacağına ilişkin açıklığın olmaması nedeniyle suistimallerin ortaya çıktığını, bunun da ilişkilere zarar verdiğini belirttikten sonra kontrollerin, gemilerin manifestolarına bakmakla yetinilmesi şeklinde mi, yoksa ambarlarına varıncaya kadar araştırılması yöntemiyle mi olacağı hususunda acil olarak bilgi verilmesini istemiştir²⁴.

Müşavirlik, Dahiliye Nezareti'ne 23 Kasım'da gönderdiği cevapta, kontrollerde genel teamülde olduğu gibi gemi evrakının görülmesiyle yetinilmesini, ancak içinde savaş kaçağı düşman askerinin gizlendiğine ilişkin kesin kanıtların bulunması durumunda ambarlarına girilebileceğini, kontrol esnasında bir bahriye zabitanın yanı sıra gerekli durumlarda bir vergi memurunun da bulunabileceğini, polisin bulunmasına ise gerek olmadığını bildirmiştir. Tarafsız devletlerin savaş gemileriyle, savaş gemilerinin koruması altında seyr-ü sefer eden ticaret gemilerinin kontrolüne de gerek görmemiştir²⁵.

Bahriye Nezareti'nin, Deniz Ganimetleri Mahkemeleri'nin kurulmasıyla, el konulan gemiler ve yükleri hakkında nasıl işlem yapılabilmesine ilişkin tezkeresine de oldukça detaylı bir cevap göndermiş ve mahkemelerin kuruluş şekline dair önemli hukuki bilgiler vermiştir.

Müşavirliğe göre, Osmanlı Devleti ile İtalya arasında savaş olduğundan, Osmanlı sularıyla açık denizlerdeki İtalyan gemi ve yüklerine, yerel deniz memurları ve Osmanlı savaş gemileri tarafından el konulabilir.

El koyma ve ganimet hakkı devletler genel hukuku kuralları, 1907 tarihli İkinci Lahey Konferansı Sözleşmeleri ve savaş kaçağı kapsamına giren malları ve eşyaları belirleyen 1909 tarihli Londra Beyannamesi'yle de tanınmıştır.

²³ BOA, *a.g.b.*, Lef.1.

²⁴ BOA, *a.g.b.*, Lef.18.

²⁵ BOA, *a.g.b.*, Lef.27.

Mehmet Temel

Osmanlı Devleti, Lahey Konferansı Sözleşmeleri ile Londra Beyannamesi'ni henüz onaylamamış olsa da savaş kaçağı kapsamındaki eşya ve tarafsız gemiler hakkında yapacağı işlemlerde söz konusu sözleşme ve beyannameye uygun davranmalı, savaş kaçağı sayılan birinci ve ikinci sınıf maddelerin ihbar ve tebliğ edilmesi koşuluna uymalıdır. Birinci ve ikinci sınıf maddelerin savaş kaçağı sayılmasına tarafsız devletlerin itiraz etmesi düşünülemez.

1856 tarihli Paris Antlaşması'na bağlı beyanname gereğince savaş kaçağı maddeler tarafsız devletin gemisinde bulunduğu halde bile zapt ve el konulabileceğinden, genel ticaretin durgunluğa girmemesi ve şikayetlere yer verilmemesi için savaş kaçağı sayılacak eşyanın çeşidi olabildiğince azaltılmalıdır.

İtalyan veya tarafsız devlet uyruklu kaptan ve mürettebat, savaş esiri olarak belirli bir mahalde gözetim altında tutulabilir, ancak, Lahey Sözleşmeleri'nin deniz muharebeleri ile ilgili 11. maddesine göre, tarafsız devletin kaptan ve mürettebatı düşmanlığın devamı süresince savaş harekâtı ile ilişkisi olan bir hizmeti yürütmeyeceklerine ilişkin yazılı taahhütte buldukları takdirde serbest bırakılacaklardır.

İtalya'ya ait yüklere el konulabilir. Ancak, Paris Antlaşması'nın deniz hukukuna ilişkin beyannamesine göre düşman sancağını taşıyan bir geminin içinde bulunan tarafsız yüke savaş kaçağı kapsamında değilse el konulamaz. Tarafsız geminin içinde bulunan düşmana ait yüke de savaş kaçağı maddelerden değilse el konulamaz. İtalyanlara ait gemi ve yüklerle, tarafsızlara ait savaş kaçağı eşyanın zaptı, düşman kaptan ve mürettebatının savaş esiri sayılması, tarafsız devlet uyruklu kaptan ve mürettebatın itirazları gibi incelemeyi gerektiren konular hükümet tarafından kurulacak Deniz Ganimetleri Mahkemeleri'nin yargılaması kapsamındadır. İtalya ile olan savaş durumu, bu ülke ile önceden akdedilmiş antlaşmaları hükümsüz kıldığından İtalyanlar hakkında devletler genel hukuku kuralları çerçevesinde işlem yapılacak, el konulan gemi ve uyrukların korunma ve yargılanma sürecinde konsoloshanelerin tercümanları hazır bulunmayacaktır. Eski antlaşmalardan yararlanan tarafsız bir devletin uyruğunun mahkemesinde konsoloshane tercümanı bulunabilir. Ancak, Deniz Ganimetleri Mahkemeleri olağanüstü mahkemeler, görecekleri davalar da ertelenemeyecek acil davalardan olduğundan, duruşma esnasında tercüman çekip gittiği takdirde dava ertelenmeyecektir. Anlaşmazlığa meydan verilmemesi için de oldukça âdilane davranılmalıdır. Devletin uygun göreceği yerlerde zâbitân, yerel hakimler ve birer savcıdan oluşacak olan mahkemeler, zapt ve el koyma durumlarını, gemi ve yüklerinin uyruklarını, el koymadan doğan tüm hususları inceleyerek karara bağlayacaklardır²⁶.

Müşavirlik, mahkemelerin kuruluşunda yararlanılmak üzere 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda oluşturulan Müsaderât-ı Bahriye Meclisi'nin (Deniz Müsadereleri

²⁶ BOA, *a.g.b.*, Lef.1.

Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya

Meclisi) kuruluş şekliyle görevlerini bildiren bir varakayı da göndermiştir. Varakada şu esaslar yer almaktadır:

İrade-i seniyye ile kurulan meclis, bir başkan, altı üye bir hükümet komiseri ve bir zabıt katibinden oluşur.

Meclis, savaş esnasında meydana gelen deniz müsaderelelerinin yasaya uygunluğu hakkında hüküm ve karar verir.

Hükümet komiseri her maddede görüşünü açıklar. Komiserin bulunmadığı zamanda üyelerden biri vekalet eder ve komiser artık o maddenin hükmünde görüş açıklayamaz.

Meclisin yargılaması açıktır ve başkandan başka üyelerden dördü hazır bulunmadıkça toplanamaz.

Kararlar, resmi olarak Hariciye ve Bahriye Nezaretlerine tebliğ edildikten itibaren sekiz gün içerisinde uygulanır ve kefaletle şarta bağlanabilir.

Meclisin kararları kesin olup itiraz edilemez ve istinaf suretiyle yeniden incelettirilemez²⁷. Ancak, yasanın ve devletler hukuku kurallarının ihlâlinden veya yetkiyi aşmaktan ya da usûl bakımından fahiş hata ortaya çıkmasından dolayı gerek komiser ve gerek ilgililer, kararın tebliğ tarihinden itibaren bir ay içerisinde Temyiz Mahkemesi'ne başvurarak temyiz davası açabilirler. Temyiz Mahkemesi'nin kararlarının uygulanmasının gecikmesi kefalet verilmesini gerektirebilir.

İlgili taraflar bizzat, yasal vekilleri veya avukatları aracılığı ile meclis huzurunda haklarını savunabilirler²⁸.

Müşavirliğin, görüşlerini bildirmesinin ardından bir zabıtname hazırlayan Meclis-i Vükelâ, nerelerde ve ne şekilde mahkemeler kurulacağını Adliye ve Bahriye Nezaretleri arasında görüşülerek belirlenmesini, mahkemelere seçilecek kişilerin görevlerini yürütebilmeleri amacıyla usûl üzere düzenlenecek kararnamenin hızla onaya sunulması için ilgili nezaretlere tebligatta bulunulmasını, gelişmelerden Harbiye ve Dahiliye Nezaretlerine bilgi verilmesini, Müsaderât-ı Bahriye Meclisi'ne ait kararları içeren varakanın birer suretinin Adliye ve Bahriye Nezaretlerine gönderilmesini kararlaştırmıştır²⁹.

²⁷ 22 Şubat 1912 tarihli bir belgeden, mahkeme oluşumunda, Müsaderât-Bahriye Meclisi'nin yapısının aynen adapte edilmediği anlaşılmaktadır. Zürih'te bulunan Falçıman ve Ortakları adlı bir şirket, Ernesto adlı İtalyan gemisiyle nakletmekte olduğu buğdaya Kavak'ta el konulunca İstanbul Deniz Ganimetleri Mahkemesi'nde dava açarak buğdayın iadesini istemiş, mahkemenin davayı reddetmesi üzerine Alman Elçiliği 12 Şubat 1912 tarih ve 376 numaralı tavrile Hukuk Müşavirliği'ne itirazda bulunmuştur. İtirazı değerlendiren müşavirlik, mahkemenin kararını isabetsiz bularak mahkeme başkanlığından konu hakkında açıklama istenmesine karar vermiştir.

BOA, a.g.b, Lef.37.

²⁸ BOA, a.g.b, Lef.1

²⁹ BOA, a.g.b, Lef.3.

Mehmet Temel

Müşavirlik, Adliye Nezareti'nin Deniz Ganimetleri Mahkemeleri'nin işleyişi ile ilgili 21 Ekim 1911 tarihli sorulu tezkeresi üzerine, bu mahkemelerin hukuki ve ticari mahkemeler olmaktan ziyade ceza mahkemeleri olarak kabul edilmesini, yabancı uyruklular tarafından mahkemede öne sürülebilecek iddiaları bertaraf etmek amacıyla da birer yabancı yardımcı üye bulundurulmasını, tarafsız uyrukluların mahkemeye sunacakları evrakı da tıpkı Osmanlı Ceza Mahkemeleri'ne sundukları şekilde vermeleri gerektiğini bildirmiştir³⁰. Belgelerden, sadece İstanbul ve İzmir'de mahkemeler kurulduğu anlaşılmaktadır.

Kara ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar

Cephede savaş durumu devam ederken iki taraf, birbirilerinin kara ve denizlerdeki ekonomik ve siyasal çıkarlarına zarar vermeyi de sürdürmüşlerdir. Harbiye Nezareti, Hukuk Müşavirliği'ne 5 Ekim 1911 tarihinde 2427 numaralı bir tezkere göndererek, dar ve sadece Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında ortak olan Narde Körfezi'ne açılan Preveze Boğazı'ndan yapılacak gemi geçişlerinin ne şekilde olacağını bildirilmesini istemiştir. Konuyu inceleyen müşavirlik, Boğazın ortasından geçen hattın ayırdığı iki kısımdan Osmanlı arazisi tarafındaki kısmın Osmanlı Hükümeti'ne, Yunanistan tarafındaki kısmın da Yunanistan'a ait olduğunu hatırlattıktan sonra şu görüşleri bildirmiştir:

İtalyan savaş gemileri Osmanlı mıntkası içerisinde ise, Preveze Kalesi kumandanı onlara düşmanca muamelede bulunabilir, Yunan mıntkasında ise tarafsız bir devlet olan Yunanistan'ın, geçişi yasaklaması gerekir. Yasaklamadığı takdirde kalemizin silah kullanma hakkı doğar. İtalyan gemileri körfezin Yunanistan'a ait kısmına girerlerse düşmanlık yapılamaz ancak, Yunan Hükümeti 24 saat zarfında gemilerin sularını terk etmesini gemilere ihtar etmek zorundadır. Terk etmeyen gemiler ise üç ay geçmeden körfezden çıkamayacaktır. Yunanistan Hükümeti, tarafsız bir devlet olarak bu şekilde davranmazsa, Yunan memurları uyarıldıktan sonra İtalyan gemilerine taarruz edilebilir. Boğazın ve körfezin Yunan mıntkasında bulunan İtalyan ticaret gemilerine el konulması ise uygun değildir³¹. İtalyanlara ait su dubalarına da el konulabilecektir³².

Hükümet, Ekim ayı sonunda savaşın başlarında sahte haberler yayınlarak kamuoyunu yanılttıkları ve ülkede karışıklığa neden olabilecekleri gerekçesiyle İtalyan gazete muhabirlerini sınır dışı etmiştir. İtalyan gazete imtiyaz sahiplerinin de ülkede kalmaları muhabirler gibi sakıncalı görülüş, bunların sınır dışı edilip edilmeme takdiri hükümete bırakılmıştır³³. Büyükkada'da ikamet eden İtalya uyruklu Kastelli'nin deniz

³⁰ BOA, a.g.b, Lef.14.

³¹ BOA, a.g.dos, no. 6-2, Lef.4.

³² BOA, a.g.b, Lef.5.

³³ BOA, a.g.b, Lef.12.

Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya

araçlarıyla, İtalya konsolos memuru Dosi'nin Tekirdağ'daki kayığına el konulunca İtalya, Avrupa devletler hukuku çerçevesinde Osmanlı Devleti'ndeki İtalyanların korumasını üstlenen Almanya Elçiliği aracılığı ile 23 Kasım 1911'de bir nota göndererek bunların serbest bırakılmasını istemiştir³⁴.

Sadaret, Hukuk Müşavirliği'ne gönderdiği 28 Kasım 1911 tarih ve 1194 numaralı tezkerede de, savaştan önce maden araştırma faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Trablusgarp'ta bulunan beş kişilik İtalyan fen heyetinin Trablusgarp Kumandanlığı tarafından aletleriyle birlikte tutuklandıktan sonra Fizan'a gönderildiklerini bildirerek haklarında nasıl işlem yapılabileceğini sormuştur.

Konuyu uluslar arası hukuk kuralları ve Osmanlı Devleti'nin güvenliği olmak üzere iki açıdan değerlendiren müşavirlik, devletler hukuku kurallarıyla, I.ve II. Lahey Konferansları'nın, kara savaşlarının âdet ve kurallarını açıklayan sözleşmelerine bağlı nizamnamelerinin 23., 44. ve 46. maddelerine göre düşman devletin muharip olmayan uyruklarıyla, bunların karadaki malları taarruzdan korunduğundan, Trablusgarp'ta kendi ad ve hesaplarına maden araştırması yapan beş sivil mühendise dokunulmaması gerektiğine hükmetmiştir. Ancak konuya İstişâre Odası'nın gönderdiği istihbarat bilgileri doğrultusunda, Osmanlı Devleti'nin güvenliği açısından değerlendiren müşavirlik, kendilerine Osmanlı Hükümeti tarafından kerhen araştırma izni verilen ve refâkatlerine korumalar tayin edilen mühendislerin aslında, Trablusgarp'ı istilâ etmeyi amaçlayan İtalyan Hükümeti tarafından gönderilen ve bazı kabilelerden İtalya Devleti'ne itaat edeceklerine ve bağlılık göstereceklerine ilişkin mazbatalar toplayan zabıtlar olduğunu göz önünde bulundurarak sorgulanmalarını ve gerektiğinde mahkemeye çıkarılmalarını, eşyalarının serbest bırakılarak soruşturma sonuçlanıncaya kadar tutuklu kalmaları için Trablusgarp valisi ve kumandanı Neş'et Bey'e talimat gönderilmesini kararlaştırmıştır. Trablusgarp'ın bütün devletlerce bir Osmanlı vilayeti olarak bilindiğine de dikkat çeken müşavirlik, savaşa katılmayan halkının, çocuk ve kadın ayrımı yapılmadan ve tüm doğal ve insani hukuk kuralları çiğnenerek İtalya mütevellî memurları tarafından İtalya adalarına nakledilmekte olduklarını, bu nedenle Fizan'da tutuklanan beş İtalyan için İtalya'nın ve ona vekillik eden Almanya'nın sürekli olarak şikâyette bulunmaya haklarının olmadığına hükmetmiştir³⁵.

Dahiliye Nezareti, 9 Nisan 1912 tarihinde Hukuk Müşavirliği'ne 155 no'lu bir tezkerede göndererek İstanbul Şehremaneti 6. Belediye Dairesi'nde bulunan İtalyan uyruklulara ait sekiz otomobile el konulup askeriyeye teslim edilip edilemeyeceği hakkında görüş istemiştir. Müşavirlik cevabında, devletler hukukuna göre savaş esnasında düşmanın karada bulunan özel mal ve mülklerine el konulamayacağını, denizlerde düşman bayrağı çeken gemi ve yüklere de ancak Deniz Ganimetleri Mahkemesi'nin kararıyla ganimet işlemi yapılabileceğini bu nedenle karada işleyen ve taşımacılığa hizmet eden otomobiller İtalya'ya ait olsa da el konulamayacağını ancak

³⁴ BOA, *a.g.b.*, Lef.17 ; BOA, *a.g.dos.*, no.6-1, Lef.29.

³⁵ BOA, *a.g.b.*, Lef.30.

Mehmet Temel

bunların, Osmanlı uyrukluların ödemekte oldukları vergileri ödemekle yükümlü olduklarını bildirmiştir³⁶.

İtalya, mühimmat veya doğrudan kara ve deniz silahlanmasına hizmet eden eşyanın dışındaki maddelerin savaş kaçağı kapsamına alınmadığını Almanya Elçiliği aracılığı ile Osmanlı Hükümeti'ne duyurmasına rağmen, çoğu kez uluslar arası hukuk kurallarına uymamıştır. Hacıların ve yöre halkının ihtiyacı için Hicaz ve Hudeyde'ye buğday nakleden Osmanlı gemilerine 1911 yılı Ekim ayı içinde el koymuş, ancak hükümet nezdinde yapılan görüşmeler sonunda, gemilerin serbest bırakılacağını bildirmiştir³⁷. Krallık beyannamelerinde ve Almanya Elçiliği aracılığı ile Osmanlı Hükümeti'ne gönderdiği taktirde, nakit para ve evrak-ı nakdiyeye ait eşyalara el koymayacağını duyurmasına rağmen Osmanlı Bankası'nın İskenderiye Şubesi'ne ait 31.000 Osmanlı Lirasına, Osmanlı Hükümetine ait olduğunu sanarak el koymuştur³⁸. Lahey Konferansı'nın 11. Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre tarafsız veya savaşan devletlere ait gemilerle taşınan özel veya resmi posta muhaberatına el konulamaz. El koyan devlet ilgili posta evrakını mahallerine göndermek zorundadır³⁹.

Osmanlı Hükümeti, İtalya'nın Lahey Sözleşmelerini henüz onaylamamış olması nedeniyle deniz postası ile taşınan para, külçe altın, gümüş ve nakdi evraka resmi dairelerin kullanımına mahsus olduğu gerekçesiyle el koyabileceğini göz önünde bulundurarak Posta İdaresi'nden, bu tür eşyanın tarafsız ülkelerin gemileriyle taşınmasının uygun olacağını bildirmiş, Hariciye Nezareti de Hicaz Demiryolu Genel Müdürlüğü'ne bir tahrirat göndererek, Almanya'daki vagon fabrikasına sipariş edilen vagonların tarafsız bir ülkeye ait gemi ile getirilmesini istemiştir⁴⁰.

İtalya'nın taahhütlerine uymayan davranışlarından çekinen Osmanlı kurum ve kuruluşları sevke tâbi tutacakları malların İtalya tarafından savaş kaçağı sayılıp sayılmadığının bildirilmesi için müşavirlikten zaman zaman görüş istemişlerdir. Harbiye Nezareti'nin, askeri müteahhit İlyas Bekilla'nın Trieste'den ithal etmek istediği şekerin İtalya tarafından savaş kaçağı sayılıp sayılmadığının bildirilmesini isteyen 29 Kasım 1911 tarih ve 465 numaralı tezkeresine, İtalya tarafından yayınlanan beynamede şekerin savaş kaçağı sayılmadığı ancak önlem olarak tarafsız bir ülkeye ait ticaret gemisiyle getirilmesi gerektiği cevabını vermiştir⁴¹.

Aynı nezaretin, Yemen'e sevk edilecek tıbbi ilaçların savaş kaçağı sayılıp sayılmayacağına ilişkin 16 Aralık 1911 tarih ve 488 numaralı tezkeresine de, İtalya tarafından yayınlanan savaş kaçağı maddeler cetvelinde tıbbi ilaçların yer almadığı,

³⁶ BOA, *a.g.b.*, Lef.41.

³⁷ BOA, *a.g.b.*, Lef.8, 16, 17.

³⁸ BOA, *a.g.b.*, Lef.9, 38.

³⁹ BOA, *a.g.b.*, Lef.32.

⁴⁰ BOA, *a.g.b.*, Lef. 9, 22, 23, 24, 26.

⁴¹ BOA, *a.g.b.*, Lef.28.

Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya

1906 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 14. maddesine göre sağlık malzemeleriyle tıbbi ilaçlara el konulamayacağı, ancak savaşın başından beri devletler hukukuna aykırı davranan İtalya'nın el koyma ihtimaline karşı ilaç sandıklarının Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ve tarafsız ülke gemisi ile sevk edilmesi gerektiği şeklinde cevap verilmiştir⁴².

Mısır Fevkalade Komiserliği'nin, İskenderiyeli kereste tüccarlarının sevk etmek istedikleri keresteye İtalya tarafından el konulma ihtimalinin olup olmadığını bildirmesini isteyen 10 Mart 1912 tarihli telgrafnamesine de şöyle cevap verilmiştir. Kereste, İtalya'nın savaş kaçağı maddeler listesinde yer almamaktadır. Ancak, Osmanlı ülkesinden kereste ihraç ve nakletmek isteyen Osmanlı tüccarları hükümet müteahhidi sıfatını taşımamalı, nakliyatı da Osmanlı bayrağı taşıyan gemilerle değil, tarafsız ülke bandıralı gemilerle gerçekleştirmelidirler. 1856 Paris Beyannamesi'ne göre, tarafsız devlet bandıralı gemilerin taşıdıkları savaş kaçağı sayılmayan yükler koruma altındadır. Ayrıca keresteler, İtalya tarafından abluka altında tutulan Hudeyde ve civarı ile Trablusgarp ve Bingazi sahillerine sevk edilmemelidir⁴³.

İtalya, savaşın sonlarına doğru Osmanlı çıkarlarına zarar verdimeye yönelik eylemlerini arttırmıştır. Meis'te bulunan Osmanlı ticaret gemileriyle yüklerine el koyduğu gibi⁴⁴ Trablusgarp Bölgesi'nde işgal ettiği yerlerde balonla bildirimler atarak Seyyid Abdülhalîlî'den Cevre'ye kadar olan istihkâmlar içerisinde bağ, bahçe ve haneleri olup savaş nedeniyle terk edenlerin otuz güne kadar dönüp ikamet etmelerini, aksi takdirde mallarının haczedileceğini, üç aya kadar dönmeyenlerin mal ve mülklerine de el konulacağını bildirmiştir. Bu durumun, Trablusgarp Kumandanlığı tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilmesi üzerine, müşavirlikten uluslar arası hukuk açısından ne yapılabileceğine ilişkin görüş istenmiş, mütalaada, devletler genel hukuku kurallarının işgal altında bulunan bir bölgedeki şahıslara ait emlâka dokunulamayacağı, II. Lahey Konferansı'nın kara muharebeleri yasa ve âdetlerine ilişkin 4. sözleşmesine bağlı nizamnamenin 46. maddesinin de kişilere ait mallara el konulamayacağı hükmünü getirdiği hatırlatıldıktan sonra, mevcut tüm uluslar arası hukuk kurallarına aykırı olan bu uygulamadan vazgeçilmesi için İtalyan Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmak üzere Almanya Elçiliği ile diğer tüm elçiliklere şikayetlerde bulunulması gerektiği bildirilmiştir⁴⁵.

Bu gelişmenin ardından hükümet, 1912 Eylül'ünde Dahiliye Nezareti'ni, Trablusgarp, Bingazi ve Cezayir-i Bahr-i Sefid muhacirlerinin iskân ve iâşeleriyle ilgilenmekle görevlendirmiş, Bâb-ı Âlî Hukuk Müşavirliği de, savaş nedeniyle Osmanlı ülkesinden kovulan tüm İtalyanların zarara uğradıkları iddiasıyla tazminat isteminde bulunabileceklerinden, İtalya ile akdedilecek barış antlaşmasına, adı geçen üç şehirden göç eden Osmanlı muhacirlerine İtalya tarafından tazminat ödenmesiyle ilgili bir madde

⁴² BOA, a.g.b, Lef.31.

⁴³ BOA, a.g.b, Lef.38.

⁴⁴ BOA, a.g.b, Lef.39.

⁴⁵ BOA, a.g.b, Lef.45.

Mehmet Temel

konulmasını, Dahiliye Nezareti'nden de muhacirlere ait tazminat listelerini oluşturmasını istemiştir⁴⁶.

Osmanlı Devleti, iki ülke arasında Ekim ayında imzalanan Ouchy Antlaşması'ndan tazminat konusunda olumlu sonuç alamadığı gibi, naiplik ve bazı dini konularda elde etmiş olduğu hakları da sonradan kaybetmiştir. Yaklaşık 1 yıl süren savaşın sonunda pek çok can ve mal kaybının yanı sıra Trablusgarp Vilayeti ile Bingazi Sancağı İtalyanlara terkedilmiş, Rodos ve 12 ada da, fiilen kaybedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

A. Basılı Eserler:

- Armaoğlu 1997 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara
- Ateş 1989 Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih I*, İstanbul, 1989
- Bayur 1983 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, c.II, Kısım I, Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Bosworth 1999 R. J. Bosworth, "İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, (Editör: Marian Kent), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 71.
- Eldem 1994 Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Şıvgın 1989 Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara

B. Arşiv Belgeleri

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), *HR.HMŞ.İŞO (Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası)*, Dos. 20, no. 6-1, Lef. 1, 5-7.

BOA, *adı geçen dosya*, no. 6-2, Lef. 2, 3, 4, 5, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 47.

⁴⁶ BOA, *a.g.b*, Lef.47.